

УДК 787.61(477)

*Анатолій Коваленко,
викладач кафедри інструментального виконавства
УДПУ імені Павла Тичини;
Вікторія Цимбал,
магістрант кафедри інструментального виконавства
УДПУ імені Павла Тичини*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ГІТАРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті здійснено аналіз розвитку вітчизняної професійної гітарної освіти у контексті музично-педагогічної історіографії. На підставі аналізу досліджень провідних українських науковців музичної педагогіки та музичного мистецтва виявлено, що вивченням окремих аспектів розвитку професійної гітарної освіти займались ряд науковців, проте цілісного бачення історичних подій даної теми немає. Автор, на основі узагальнення попередніх наукових розвідок, пропонує власне бачення розвитку професійної гітарної освіти.

Ключові слова: *гітарна освіта, виконавство, музична педагогіка, історія гітарного мистецтва.*

В статье проведен анализ развития отечественного профессионального гитарного образования в контексте музыкально-педагогической историографии. На основании анализа исследований ведущих украинских ученых музыкальной педагогики и музыкального искусства выявлено, что изучением отдельных аспектов развития профессионального гитарного образования занимался ряд ученых, однако целостного видения исторических событий данной темы нет. Автор, на основе обобщения предыдущих научных исследований, предлагает свое видение развития профессионального гитарного образования.

Ключевые слова: *гитарное образование, исполнение, музыкальная педагогика, история гитарного искусства.*

In the article the analysis of the development of professional guitar education in the context of music education historiography. The research of the history of guitar education questions: M. Mikhailenko, M. Davydov, V. Sydorenko, E. Borisenko, V. Dotsenko, A. Lazareva, M. Skoryk and others. On the basis of the analysis of the studies of the leading scholars of music pedagogy and music art revealed that the study of specific aspects of the development of professional guitar education with a number of scientists, but a holistic vision of the historical events of the subject there. Analyzes the history of the formative years of guitar education in various regions of the country. The

author, based on a generalization of the previous scientific research, offers a vision of the development of professional guitar education.

Key words: *guitar education, performance, pedagogy, history of the guitar.*

Досліджуючи історію розвитку вітчизняної гітарної освіти, вважаємо за необхідне висвітлити становлення гітарного мистецтва та педагогіки в найбільших містах України. Відкриття класу гітари в консерваторіях та музичних училищах сприяло професійному зростанню педагогіки та виконання на гітарі.

Аналіз історії розвитку вітчизняної гітарної освіти здійснено на основі досліджень українських науковців: М. Гордійчук, Т. Іванніков, М. Михайленко, Є. Мошак, В. Сидоренко та інші.

Мета статті – здійснити аналіз історії розвитку вітчизняної гітарної освіти в контексті музично-педагогічної історіографії.

З метою здійснення аналізу розвитку вітчизняної гітарної освіти звертаємось до біографічних даних відомих викладачів гітари та становлення гітарної освіти в різних містах України.

Провідне місце у формуванні академічних засад гітарної педагогіки в Україні належить першому педагогу, засновникові кафедри народних інструментів, відкритій у 1938 році в Київській консерваторії (тепер Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського), Маркові Гелісу, який, за свідченням гітариста М. Михайленка: «добре знав гітару та її репертуар». У 1925 році було оголошено про набір в очолений ним клас гітари Київського музично-театрального технікуму (Київського вищого державного музичного училища ім. Р. М. Глієра). У 1930 р., будучи педагогом Київського музично-драматичного інституту, він уперше запровадив навчання ансамблевої гри на народних інструментах у НМАУ (у 1938 р. відділ народних інструментів був реорганізований у кафедру). Серед заснованих ним ансамблів у навчальному закладі були дуети гітар, домра і гітара, балалайка з гітарою [5, с. 21–23].

Марк Геліс – засновник кафедри народних інструментів Київської державної консерваторії ім. П. Чайковського, основоположник новітньої методики гри на народних інструментах у галузі звуковидобування, постановки, оптимізації ігрового апарату, виразових засобів, штрихів, аплікатури. «Його методика відкрила нові невідомі горизонти професіоналізму, без якого висока культура виконавства на баяні була б неможливою», писав М. Давидов [2, с. 51–54].

Цінність педагогічних, організаційно-адміністративних, методичних установок цього талановитого педагога виняткова, адже йому належить оригінальна концепція розбудови і формування академічного напрямку виконавства на народних інструментах, яка стала предметом наукового дослідження низки фахівців. Його учні відкрили гітарні класи в

навчальних закладах різних рівнів у багатьох містах України. Зокрема: Я. Пухальський і М. Михайленко в Києві, Б. Шопен – у Харкові, Г. Казаков – у Львові.

До його діяльності повною мірою можна віднести слова М. Михайленка: «Кожен педагог як професійний музикант, як особистість неповторний. Індивідуальна й його методика. Але лише у поєднанні з досягненнями прогресивної музичної педагогіки в цілому, за якою стоїть праця поколінь музикантів-педагогів, діяльність усякого викладача, який мислить творчо, його внесок в розвиток музичної педагогіки, виконавства набуває свого істинного значення».

Перші гітаристи на київську кафедру народних інструментів були прийняті у 1937 р., а перші випускники завершили курс навчання у 1949 р. (в тому числі К. Смага, виконавець і симфонічний диригент М. Прокопенко) «Всьому виною була горезвісна Постанова ЦК ВКП(б) 1949 р. «Про оперу В. Мураделі» «Велика дружба», у якій нищівної критики зазнав «космополітизм у мистецтві», де гітара була визнана «буржуазним» інструментом і вигнана зі стін ВНЗу». Після смерті Сталіна, з 1953 року, приймали одного абітурієнта-гітариста на два-три роки. Найяскравіші випускники – Г. Ларичева, Е. Іошко, П. Полухін, Л. Карпов.

Генеральні спрямування діяльності М. Геліса продовжив і розвинув його учень – Я. Пухальський (керував класом гітари з 1956 р. [2, с. 115–117]). З 1979 р. клас очолює Н. Михайленко (тоді – студент IV курсу), соліст Національного Будинку органної та камерної музики, співавтор «Довідника гітариста», циклу Хрестоматій для всіх класів ДМШ, вокальних збірок із супроводом гітари, програми «Спеціальний курс гітари для музичних ВНЗів» (1987 р.), численних транскрипцій та перекладів для гітари. Згадуючи свою концертно-ансамблеву практику 1980-х років, музикант зазначає: «...без перебільшення 90% виконуваної музики доводилось перекладати самому».

Доцент НМАУ, лауреат Всеукраїнського конкурсу М. Михайленко у 2004 р. в Києві видав «Методику викладання гри на шестиструнній гітарі». Серед його учнів: заслужені артисти України В. Козирець та А. Остапенко, 18 випускників – лауреати міжнародних та всеукраїнських конкурсів (зокрема, О. Бойко – лауреат I премії на Міжнародному конкурсі в Берліні 2004 р.), А. Біфільд – співробітник Міністерства культури та освіти в Марокко, Фан Дін Тан – співавтор «Довідника гітариста», доктор мистецтвознавства, перший заступник міністра культури В'єтнаму.

Важливим напрямом роботи кафедри є діяльність з метою поповнення якісного художнього національного дидактичного матеріалу. «Забезпечення навчального процесу репертуаром відбувається через замовлення творів композиторам-професіоналам і власними зусиллями професорсько-викладацького складу кафедри і її студентів. Виявлення композиторських обдарувань і факультативне навчання по композиції

сприяє зміцненню інтересу творчої молоді до народно-музичних жанрів, використання народних інструментів. Активно прилучилися до цього жанру випускники І. Марченко, В. Зубицький, А. Білошицький, В. Рунчак, А. Гончаров». Викладачем класу гітари Київського музичного училища (тепер – інституту музики ім. Р. М. Глієра) працювала О. Ракова – випускниця класу професора Г. Казакова у Львівській консерваторії.

У 1939 році відкрито клас гітари в Харківському музичному училищі, перші учні – В. Липчанський та Б. Шопен, один з перших студентів М. Геліса в Києві. З 1947 до 1951 рр. викладання гітари провадив М. Лисенко, а також М. Фатєєв та від 1970-х років – В. Петров, М. Набойченко, Є. Богдан, В. Гризодуб.

Наприкінці 1950-х рр. була здійснена невдала спроба відкрити клас гітари в Харківській консерваторії, а в 1960 р. був заснований клуб любителів гітари (перший не лише в Україні, а й у Радянському Союзі). Ця організація і стала провідним осередком плекання гітарної культури Харкова, виконавська школа якого – одна з провідних в Україні. Засновник клубу Іван Балан – власник багатої фонотеки та бібліотеки, присвяченої гітарі. Власне він створив фундамент професійного становлення гітари в місті, сприяв зміцненню концертно-гастрольної практики, популяризації знань про гітарне мистецтво. При клубі розгорнули діяльність майстри шестиструнних гітар В. Третяк та В. Олійниченко, які виховали 13 нині діяльних харківських гітарних майстрів.

У 1970-ті роки – відкрито клас гітари в Харківському інституті культури (зараз Харківська державна академія культури), її першими викладачами стали Б. Шопен і В. Петров, а в 1976 р. розпочав роботу гітарний клас Харківського музичного училища ім. Б. Лятошинського. Випускниця цього навчального закладу Г. Вернигора стала першою солісткою Харківської обласної філармонії, зараз живе і активно концертує в Ірландії.

Лише в 1989 р. викладання гітари розпочинається в Харківському державному інституті мистецтв (зараз ХДУМ ім. І. Котляревського). Перший і провідний викладач – заслужений артист України Володимир Доценко – представник іншої виконавської школи. Він – випускник класу гітари в музично-педагогічному інституті ім. Гнесіних (відкритий у 1980 р.) та аспірантури при Російській академії музики (клас проф. О. Фраучі), стажувався у Вищій школі музики в Карлсруе (клас проф. Андреаса фон Вангеймхайма). Виконавець, науковець, організатор і педагог підсумував свій багатий практичний досвід у низці методичних праць, навчальних посібників, розвідок з історії музичного мистецтва, монографічних нарисів, став творцем оригінальної методики підготовки гітаристів-виконавців. У 1998 р. під його ж керівництвом відкрився клас гітари на струнному відділі Харківської спеціальної середньої музичної школи-інтернату.

Викладання гітари в Рівненському музичному училищі пов'язане з діяльністю Івана Кузнецова – учня П. Агафошина, переможця Всесоюзного огляду художньої самодіяльності в Москві у 1946 р. У цьому закладі, він працював до 1958 року, паралельно проводячи активну концертну діяльність, а згодом зосередився на ній, як соліст-гітарист низки філармоній (у т. ч. і Київської).

Клас гітари в Сумському училищі мистецтв і культури відкрито у 1991 році випускницею Луганського музичного училища та класу гітари у професора Казакова у Львівській консерваторії Т. Литовченко. Серед її випускників численні лауреати регіональних та всеукраїнських конкурсів.

Професійне викладання гітари в Одесі тісно пов'язане з діяльністю виконавця і педагога Захарія Кіпченка (1879, Феодосія – 1968), вихідця з музичної родини, учня гітариста-семиструнника Д. Попова та шестиструнника Н. Палтова (представника класу відомого петербурзького педагога і гітариста Федора Деккер-Шенка), з якими концертував в ансамблі. З 1904 року розпочав сольну концертну діяльність (зал Благородного зібрання в Одесі), і на три роки пов'язує своє життя з Одесою.

Педагогічною діяльністю різних рівнів займався протягом усього одеського періоду: від 1916 року музикант вів гітарні курси, протягом 1930–1940 рр. керував гуртком народних інструментів у ремісничому училищі, від 1953 р. – вів класи домри та гітари в музичній школі для дорослих. Для забезпечення репертуару працював над дидактичними творами для шестиструнної гітари, про які його друг – гітарист К. Смага писав: «З. І. Кіпченко приніс велику користь справі розвитку гітарної музики, як гітарист-виконавець, композитор та педагог. Мені особисто на початку вивчення гітари доводилось грати його твори та слухати їх у виконанні інших солістів».

Однак фахове викладання гітари у вищих навчальних закладах остаточно утвердилося порівняно пізно. Клас гітари в Одеській консерваторії відкрито в 1994 році. Деякий час викладання вели заслужений працівник культури Автономної республіки Крим – Борис Демидов (провідний педагог класу гітари і керівник ансамблю народних інструментів Сімферопольського музичного училища); Вікторія Жадько (Київ), з 1994 р. – до педагогічної праці приступила випускниця Донецького музичного училища (клас М. Пипенка) та Воронежського інституту мистецтв (клас С. Корденка) доцент Олена Хорошавіна (Луцьк) – учасниця численних міжнародних фестивалів як солістка та учасниця гітарного дуету, організатор першого міжнародного молодіжного фестивалю класичної гітари в Одесі (з 2004 року) [4, с. 415–420].

Викладання шестиструнної та семиструнної гітари у Дніпропетровську велось від заснування Геннадієм Фроловим 1927 року відділу народних інструментів у музичному училищі, в якому в період 1927–1941 рр.

культивувалося переважно ансамблеве та оркестрове виконавство [2, с. 310–317]. Згодом, через брак фахівців, клас гітари був закритий.

Відновлено викладання гри на шестиструнній гітарі на початку 70-х років ХХ століття. Серед перших випускників Дніпропетровського музичного училища – Ю. Зимогляд, В. Вишневський, а також відомий гітарист Дніпропетровщини М. Флейтман (1931–2007).

Серед педагогів-гітаристів, випускників Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка, слід назвати також Віктора Пікінера (клас П. Шахова) – викладача-методиста й завідувача сектору педагогічної практики Дніпропетровського музичного училища, наставника гітаристів – виконавців, дипломантів та лауреатів міжнародних конкурсів, серед яких А. Кудрявцев та Ю. Радзецький.

З 2004 року заснована Дніпропетровська консерваторія ім. М. Глінки (спочатку функціонувала як «Музичний факультет Харківського державного університету мистецтв ім. І. Котляревського у Дніпропетровську»), де класичну гітару викладають Ю. Радзецький, А. Жерздев, Ю. Коральова.

Особливістю гітарної педагогіки в Донецьку є її функціонування у складі окремої кафедри струнно-щипкових інструментів Донецької державної музичної академії ім. С. Прокоф'єва, яка виділилася 1992 року зі складу кафедри народних інструментів, що є свідченням академічного напрямку трактування інструменту. Провідними педагогами класу гітари є завідувач кафедри В. Івко (основним фахом цього педагога, виконавця – соліста і ансамбліста, методиста і композитора є домра) та старший викладач П. Іванніков – наставники цілої плеяди лауреатів Всеукраїнських та міжнародних конкурсів (Польща, Німеччина, Італія, Франція, Японія, Іспанія, Австрія, Португалія, Канада, Болгарія): Р. В'язовського, Є. Мітіна, А. Майбороди, О. Білодіда, Д. Мельникова, Т. Іваннікова. Випускник кафедри по класу гітари Р. В'язовський стажувався в Мюнстері (Німеччина) [3, с. 171–181]. У Донецькому музичному училищі, де кафедра народних інструментів існує від 1935 р., гітару викладали В. Івко, П. Іванніков та М. Пипенко.

У Житомирі професійне викладання гітари велося в одному з найстаріших училищ України, заснованому 1905 року (Житомирське відділення ІРМТ), від 1930 р. У повоєнні роки гітару епізодично викладали О. Колоней (від 1948 р.), Ю. Потапович, О. Чепель у межах інструментальної комісії. На початку 1970-х років формується відділ народних інструментів, а в 1981-у р. засновником класу гітари в Житомирському державному музичному училищі ім. В. Косенка, а також у ДМШ № 3 та № 1 ім. Б. Лятошинського став О. Малькевич-Ходаковський – учень В. Петрова, голова Асоціації гітари обласного відділення Національної Всеукраїнської музичної спілки, лауреат міжнародних конкурсів [2, с. 217–235].

На Івано-Франківщині професійне гітарне виконавство почало формуватись у середині ХХ століття, що було пов'язане з діяльністю Євгенія Волчовського (відкрив класи гітари у вечірній школі, зараз ДМШ

№ 3) і його учнів Ю. Гребенюка (випускника музичного факультету Івано-Франківського педагогічного інституту) та Є. Мурґала (представника Київського музичного училища ім. Р. Глієра). До цього процесу долучилися засновник і перший директор культосвітнього училища (з 1959 р. – музичне училище) Г. Дмитренко, а також В. Шувіра (випускник класу балалайки в Ленінградській консерваторії, засновник класу гітари у Івано-Франківському музичному училищі). Засновником класу гітари в інституті мистецтв Прикарпатського університету став представник харківської гітарної школи – О. Коротков, учень В. Петрова у Харківському інституті культури [7, с. 2–4].

Фахове викладання гри на гітарі у Львові та становлення професійного шкільництва різних рівнів у галузі гітарного виконавства нерозривно пов'язане з іменем Георгія Казакова.

Заслужений діяч Мистецтв України, професор кафедри народних інструментів Георгій Миколайович Казаков (17.01.1914, Харків – 16.11.1998, Львів) заслужено вважається корифеєм українського виконавства та педагогіки. Він був талановитим домристом-виконавцем (лауреатом Другої премії Першого Всесоюзного конкурсу-огляду виконавців на народних інструментах 1939 року в Москві), основоположником кафедри народних інструментів Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка, багатолітнім викладачем класів домри, гітари, балалайки, цимбал, баяна, засновником і керівником низки професійних та самодіяльних ансамблів й оркестрів народних інструментів, творцем концертного і навчального репертуару, майстром-конструктором.

За довгий і плідний період своєї педагогічної роботи, відзначеної медаллю «Ветеран праці», Г. Казаков виховав 115 випускників, у тому числі: цимбалісти – лауреат республіканського конкурсу молодих виконавців (1968 р.), викладач Дрогобицького музичного училища В. Петрованчук, заслужений діяч мистецтв України, художній керівник Рівненської філармонії С. Мельничук, заслужений діяч мистецтв України, лауреат республіканського конкурсу (1977 р.) Т. Баран; домрист – заслужений працівник культури України, завідувач кафедри Мінського педагогічного інституту О. Ніколаєв; балалаєчники – лауреат Першого республіканського конкурсу молодих виконавців на народних інструментах, викладач Рівненського гуманітарного університету С. Рогашко, кандидат мистецтвознавства, доцент Рівненського університету культури М. Лисенко-Дністровський; баяністи – кандидат мистецтвознавства, доцент Львівської музичної академії ім. М. Лисенка В. Козлов, випускник класу заслуженого діяча мистецтв професора Р. Сімовича з композиції та Г. Казакова – з баяну заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри композиції і сучасних музичних технологій Донецької державної музичної академії ім. С. Прокоф'єва, директор Міжнародного конкурсу молодих вокалістів ім. А. Солов'яненка, лауреат композиторської премії ім. С. Прокоф'єва (1992) О. Некрасов та чимало інших.

Досягнення Г. Казакова в його активній і багатогранній професійній виконавській, педагогічній та громадській діяльності здобули високу оцінку і були відзначені присвоєнням звання заслуженого діяча мистецтв України (16.09.1993 р.).

Львівська гітарна школа є добре відомою як в Україні, так і за її межами (Г. Казаков, В. Сидоренко). Чимало всесвітньо відомих гітаристів (Л. Вітошинський, Р. Буше, А. Морено, О. Вінницький, Н. Кошкін, Д. Асімович, А. Кох, Ж. Абітон), що відвідували Львів, відзначають високу музичну культуру львівських студентів класу гітари Львівської державної музичної академії імені М. Лисенка, який гідно представляють лауреати міжнародних та українських конкурсів П. Брюхін, А. Андрушко, Ю. Курач, О. Семенишин, О. Дворянин, Д. Манько та ін [6, с. 84].

Аналіз розвитку вітчизняної гітарної освіти засвідчує не достатню дослідженість науковцями професійної гітарної освіти. Це пояснюється тим, що гітарне мистецтво в Україні розвивалось не так стрімко, як в європейських країнах. Збільшення популярності гітари в нашій країні стало можливим завдяки корифеям гітарного мистецтва. Провідні викладачі класичної гітари піднімають рівень виконавства та педагогіки на новий професійний рівень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власов В. П. Одесса – центр народно інструментального мистецтва на півдні України / Власов В. П., В. М. Євдокимов, М. А. Давидов // Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа) : підручник для вищих та сер. муз. навч. закладів. – Київ : НМАУ ім. П. Чайковського, 2005. – С. 143–174.
2. Давидов М. А. Історія виконавства на народних інструментах (українська академічна школа): підручник для вищих та сер. муз. навч. закладів / М. А. Давидов. – К. : НМАУ ім. П. Чайковського, 2005. – 419 с.
3. Івко В. М. Кафедра струнно-щипкових інструментів / Івко В. М., Давидов М. А. // Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа) : підручник для вищих та сер. муз. навч. закладів. – Київ : НМАУ ім. П. Чайковського, 2005. – С. 171–181.
4. Митці України : енцикл. довід. / [упоряд: М. Г. Лабінський, В. С. Мурза ; за ред. А. В. Кудрицького]. – К. : УЕ, 1992. – 848 с.
5. Михайленко Н. Украинские прародители гитары / Н. Михайленко // Гитарист. – 2005. – № 1. – С. 21–23.
6. Сидоренко В. Л. Гітарна традиція Львова як складова академічного народно-інструментального мистецтва України: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Сидоренко Вікторія Леонідівна. – Львів, 2009. – 231 с.
7. Чеченя К. А. Гітара в Україні / К. А. Чеченя // Гітара в Україні – № 1. – С. 2–4.